

Mohay Ágoston

Daka Marija

Kis Kelemen Bence

**Erőszak alkalmazása és terrorizmus elleni küzdelem a humanitárius nemzetközi jog és
az emberi jogok nemzetközi védelme tükrében**

Oktatási segédanyag

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék

I.	Problémafelvetés	3
1.	Az erőszak tilalma, az elv alóli kivételek, és az önvédelem határai.....	3
2.	Az emberi jogok, különösen az EJEE extraterritoriális alkalmazása.....	3
3.	Új kihívások a katonai fellépés nemzetközi jogi megítélésében	4
II.	Óravázlatok	6
1.	Az erőszak tilalmának kialakulása	6
2.	Az erőszak tilalma.....	7
3.	Kivételek az erőszak tilalma alól.....	7
4.	Az ENSZ Biztonsági Tanácsának szerepe a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában	9
5.	Az extraterritorialitást megalapozó körülmények az EJEB gyakorlatában és e joggyakorlat főbb vívmányai.....	10
6.	Katonai beavatkozás, amely nem éri el az effektív ellenőrzés szintjét: a Banković és mások kontra Belgium és mások ügy.....	11
7.	Katonai beavatkozás, amely eléri el az effektív ellenőrzés szintjét: Al-Skeini és mások kontra Egyesült Királyság ügy	13
8.	Az EJEE extraterritorialitás alkalmazását megalapozó körülmények összegzése; kitekintés az EJEB jogfejlesztő gyakorlatára.....	14
9.	A drón-támadások nemzetközi jogi megítélése	14
10.	A drón-támadások emberi jog megítélése	17
11.	A célzott likvidálásokra alkalmazandó jogi rezsim.....	20
12.	Nem állami szereplők emberi jogi felelőssége és a delicta iuris gentium	23

I. Problémafelvetés

A nemzetközi jog 1945 utáni korszakának egyik legfontosabb alapköve az erőszak általános tilalma, melyet az ENSZ Alapokmánya rögzít, és amely ma már a nemzetközi *ius cogens* részének is tekinthető. A dolgok természete szerint azonban az erőszak tilalmának rögzítése nem eredményezte az államok közötti erőszak teljes megszűnését, bár az agressziót jelentő fellépések indokolására is hatással volt. Az erőszak tilalma alól a nemzetközi jog ismer jogszerű kivételeket, de ezek határainak kiterjedése gyakran vitatott – gondoljunk e körben példának okáért az ún. megelőző csapások legalitásának kérdésére. Sajátos problémája a jelenkori nemzetközi jognak a terrorizmus elleni küzdelem, amelynek egyik legvitatottabb jogi vetülete a nem állami szereplők elleni önvédelem kérdése. Vizsgálatra érdemes az is, hogy az emberi jogok nemzetközi védelmének rendszere, és különösen az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) hogyan érvényesül abban az esetben, ha szerződő államai saját államterületükön kívül katonai jellegű tevékenységet végeznek. Emberi jogi (és jogelméleti) kérdéseket vet fel továbbá a témakörhöz kapcsolódóan a modern technológiai vívmányok, így különösen a pilóta nélküli légitársaságok („drónok”) alkalmazásának jogi környezete. Erősen vitatott továbbá az ún. „célzott likvidálás” (*targeted killing*) legalitása, vagy a magáncégek katonai célú alkalmazása (és a tevékenységükért viselt állami felelősség, különösen emberi jogi szempontból).

1. Az erőszak tilalma, az elv alóli kivételek, és az önvédelem határai

Az erőszak tilalmának elvét a nemzetközi jog tartalmazza, a nemzetközi közösség *ius cogens*-ként ismeri el (bár léteznek kétkedő vélemények is¹). Vizsgálni kell a tilalom alóli kivételek (beleegyezés, önvédelem, ENSZ BT felhatalmazás) jellegét, feltételeit és jogszerű alkalmazásának határait. Különösen ki kell térni a megelőző csapások legalitásának problémájára – a „preventív önvédelem” már a 19. században foglalkoztatta a nemzetközi jogászokat (lásd a Caroline-ügyet 1837-ből), de a XXI. század katonai-technológiai fejlettsége és a terrorizmus fokozott veszélye fényében aktuálisabb, mint valaha (lásd pl. az ún. Bush-doktrínát, vagy az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépést az ENSZ BT 2249 (2015.) határozata alapján). Az önvédelem bármely formájának alkalmazása esetén kiemelkedő fontosságú az arányosság vizsgálata.² Az önvédelem speciális kérdése a nem állami szereplők elleni önvédelem: az aszimmetrikus hadviselést folytató, nem állami entitások más jellegű és intenzitású cselekményei elleni fellépésnek felelősségi jogi (betudhatósági) és emberi jogi problémái kérdései is vannak. E körben ugyanakkor már a nem állami szereplők definiálása is problematikus lehet.³

2. Az emberi jogok, különösen az EJEE extraterritoriális alkalmazása

A nemzetközi emberi jogi rendszer alapján kötelezett államok „alaphelyzetben” többnyire saját területi fennhatóságuk alatt kötelesek biztosítani az emberi jogok érvényesülését. Amennyiben azonban a „joghatóság alatt álló” személyek köréből indulunk ki, a területi kötöttségtől elszakadó értelmezésre jutunk – gondolhatunk akár a kínzás, vagy az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma extraterritoriális dimenziójaként értelmezhető *non-refoulement* elvre, illetve a kutatási témakörünk szempontjából még relevánsabb állam-ügynök elméletre ill. az effektív

¹ Lásd Green, J. A.: Questioning the Peremptory Status of the Prohibition of the Use of Force, MJIL 32 (2011) 215-257

² Lásd pl. Gardam, J.: Necessity, Proportionality and the Use of Force by States. Cambridge University Press, 2004

³ V. ö. Kajtár, G.: A nem állami szereplők elleni önvédelem a nemzetközi jogban, Eötvös Kiadó, 2015, 375-377.).

(tényleges) ellenőrzés mércéjére – lásd egyebek mellett az EJEB *Loizidou v. Turkey*⁴, *Bankovic and others v Belgium and others*⁵, valamint az *Al-Skeini and Others v. The United Kingdom*⁶ és a *Hassan v. United Kingdom*⁷ ügyeket. Az EJEB említett ítéletei sem feltétlenül tükröznek változatlan hozzáállást: az EJE „élő jog” jellegén alapuló dinamikus értelmezéssel azonban alapvetően feloldhatóak az esetleges értelmezési súrlódások. Az extraterritoriális jogvédelemnek bármilyen nemzetközi katonai fellépés kapcsán lehet relevanciája – de fontos meghúzni a határt a humanitárius nemzetközi jog és az emberi jogok érvényesülése között, ami nem feltétlenül egyszerű, ám kiemelkedő jelentőségű kérdés az államok felelőssége szempontjából. Ami ugyanis békeidőben az emberi jogok sérelmének tekinthető, az egy nemzetközi fegyveres összeütközés során – a genfi egyezmények hatálya alatt – adott esetben jogszerűnek minősülhet. Az emberi jogok extraterritoriális alkalmazása az Európai Unió tagállamainak kül- és biztonságpolitikai műveletei kapcsán is releváns lehet; e kérdésnek külön jelentőséget ad az, hogy az Európai Unió Bíróságának a hatásköre éppen a közös kül- és biztonságpolitika terén rendkívüli módon korlátozott (mondhatjuk úgy is: csak kivételes), ezért az Emberi Jogok Európai Bírósága általi jogvédelem jelentősége felértékelődhet.

3. Új kihívások a katonai fellépés nemzetközi jogi megítélésében

A nemzetközi jognak választ kell keresnie olyan új, aktuális kérdésekre, amelyeket akár haditechnikai fejlesztések, akár a hagyományos hadviseléshez képest eltérő szervezési megoldások eredményeznek. E körben kiemelten érdekes a pilóta nélküli légitűeszközök (közkeletű nevükön: drónok) katonai alkalmazásának nemzetközi jogi megítélése. E problémán szemléletesen végigvezethető a kutatási projekt egész témaköre, mivel a drónok bevetése az erőszak tilalmával, a (megelőző) önvédelemmel, a terrorista egységek (azaz nem állami szereplők) elleni fellépéssel és az extraterritoriális emberi jogi jogsértésekért való felelősséggel egyaránt összefügg. Különösen fontos e körben a szükségesség (azaz: az érintett államnak nem volt-e más lehetősége megállítani a támadást, vagy elhárítani az előrelátható újabb agressziót?) és arányosság (azaz: nem aránytalan-e az elszenvedett támadás és a válaszként indított ellencsapás?) vizsgálata a jogszerűség megítélése szempontjából.

Rengeteg vitát generáló kérdés továbbá az ún. „célzott likvidálás” (targeted killing) legalitása, amelyet az ENSZ Közgyűlés külön előadója (P. Alston) is vizsgált a közelmúltban, aki az Amerikai Egyesült Államok vonatkozó tevékenységét túl tág körűnek, és jogilag nem kellően megalapozottnak minősítette.⁸ Szintén kérdéses a magáncégek katonai célú alkalmazása, és a tevékenységükért viselt felelősség, különösen emberi jogi szempontból – e szervezetek felelősségre vonhatósága bizonytalan lehet, viszont az államok felelőssége adott esetben nem releváns, mivel a jogsértések nem mindig tudhatók be nekik.⁹ Vizsgálandó, hogy ez utóbbi problémára mennyiben jelenthet realiztikus megoldást a nem állami fegyveres csoportok

⁴ Application No. 15318/89

⁵ Application No. 52207/99

⁶ Application No. 55721/07

⁷ Application No. 29750/09

⁸ UN GA Report A/HRC/14/24/Add.6

⁹ Lásd erről pl. Clapham, A.: *Human Rights Obligations for Non-State-Actors: Where are We Now?* In: *Doing Peace the Rights Way: Essays in International Law and Relations in Honour of Louise Arbour*, Intersentia, 2015

tagjainak a *delicta iuris gentium* alapján történő büntetőjogi felelősségre vonása – e tekintetben a joghatóság kérdése újabb problémát jelenthet.¹⁰

¹⁰ Ryngaert, C.: *Jurisdiction in International Law*, Oxford, 2008, 85-127

II. Óravázlatok

1. Az erőszak tilalmának kialakulása

A probléma lényege	A nemzetközi jog több ezer éves története során korántsem volt magától értetődő az erőszak tilalma – épp ellenkezőleg, a <i>ius ad bellum</i> képezte magától értetődő részét az államok szuverenitásának. Az erőszak tilalma fokozatosan alakult ki, a nemzetközi közösség tagjai több lépésben szánták el magukat, arra hogy az <i>ultima ratio regum</i> -nak tekintett eszköz alkalmazása terén önkorlátozást gyakoroljanak, és e korlátozást a nemzetközi jog részévé tegyék. A háború „jogosságának”, „igazságosságának” igazolására való törekvés azonban már korai nemzetközi jogászok és más gondolkodók munkásságában – és egyes államok gyakorlatában – is megjelent (pl. Szent Ágoston, Francisco de Vitoria, Hugo Grotius). A nemzetközi közösség a XX. században kezdte – fokozatosan – a jog eszközeivel szabályozni az erőszak alkalmazását államközi viszonylatban, e fejlődéstörténet a mai nemzetközi jogi rezsimre is kihatással van.
Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok	<ul style="list-style-type: none">- A Drago-Porter egyezmény (1907) [LINK (angolul)]- A Nemzetek Szövetségének Alapokmánya (1919) [LINK (angolul)]- A Briand-Kellog paktum (1928) [LINK (angolul)]- Az ENSZ Alapokmánya (1945) [LINK]
Vizsgálandó kérdések	<ul style="list-style-type: none">- Mit jelentett az „igazságos háború” koncepciója?- Milyen szabályokat fogalmaz meg Grotius a <i>De jure belli ac pacis</i>-ban a hadviselés vonatkozásában?- Milyen fejlődési folyamat vezetett az erőszak tilalmának nemzetközi jogi elismeréséhez?
Irodalom	<ul style="list-style-type: none">- Bruhács János: Nemzetközi Jog I. (Dialóg-Campus, 2014), II. rész- Kovács Péter: Nemzetközi Jog (Osiris, 2011), XII. fejezet

2. Az erőszak tilalma

A probléma lényege	Az erőszak tilalma a kurzus legfontosabb háttér-jogintézménye. A hatályos nemzetközi jogban az erőszak tilalmát az ENSZ Alapokmánya tartalmazza (2. cikk 4. pont), és a nemzetközi közösség <i>ius cogens</i> normának ismeri el. Az elv kapcsán bizonyos fogalmak értelmezése mindazonáltal máig vitatott, így pl. az agresszió fogalmának meghatározása, vagy az a kérdés, hogy hogyan viszonyulnak egymáshoz az „erőszak alkalmazása” és a „fegyveres támadás” fogalmak. Érdekes kapcsolódó probléma a gyakorlatban kialakult ún. békefenntartás kérdésköre is, amelyről az ENSZ Alapokmánya nem rendelkezik. Elméleti megalapozásként a <i>ius ad bellum</i> és a <i>ius in bello</i> fogalompár összevetése is szükséges.
Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok	<ul style="list-style-type: none"> - Az ENSZ Alapokmánya (1945), 2. cikk [LINK] - Az ENSZ Közgyűlésének 2625. (XXV.) sz. határozata - Az ENSZ Közgyűlésének 3314. (XXIX.) sz. határozata
Vizsgálandó kérdések	<ul style="list-style-type: none"> - Mi a különbség <i>ius ad bellum</i> és <i>ius in bello</i> között? - Mit jelent az erőszak tilalma elvének <i>ius cogens</i> státusza? - Mi az erőszak, az agresszió, a fegyveres támadás fogalma? - Hogyan érvényesültek ezen elvek a hidegháború időszakában? - Mit jelent a nemzetközi béke és biztonság megsértése? Hogyan definiálható az agresszió fogalma?
Irodalom	<ul style="list-style-type: none"> - Bruhács János: Nemzetközi Jog I. (Dialog-Campus, 2014), II. rész - Green, J. A.: Questioning the Peremptory Status of the Prohibition of the Use of Force, <i>MJIL</i> 32 (2011) 215-257. o. - Hárs András: A felelősség megosztásának realitása a békefenntartás szemszögéből. Doktori Műhelytanulmányok 2015. [LINK] - Kovács Péter: Nemzetközi Jog (Osiris, 2011), XII. fejezet - Lattmann Tamás: Fegyveres konfliktusok szabályozása. In: Kardos Gábor – Lattmann Tamás (szerk.): Nemzetközi jog, Eötvös Kiadó, 2010, 331–366. o. - Pusztai Dávid: Az Irak elleni intervenció, avagy az Egyesült Államok esete a nemzetközi joggal, <i>Társadalom & Politika</i> 2015/1-2. 145-17. o. - Szalai Anikó: A fegyveres összeütközések hatása a nemzetközi szerződésekre. (PhD értekezés, Szeged, 2012) [LINK]

3. Kivételek az erőszak tilalma alól

A probléma lényege	Az erőszak tilalmának általános, <i>ius cogens</i> státuszú elve alól a nemzetközi jog ismer kivételeket. Az ENSZ Alapokmány három kivételről rendelkezik, kettőről <i>expressis verbis</i> jelleggel, egyről pedig implicit módon. Az erőszak tilalma nincs kihatással az önvédelem jogára: az Alapokmány 51. cikke értelmében az Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti az államok ellen irányuló fegyveres támadás esetében az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogát – ez a jog mindaddig fennáll, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és a biztonság fenntartására szükséges rendszabályokat nem tette meg. Az önvédelem jogának alkérdése a kollektív önvédelem, ez az elv képezi a NATO működésének alapját. Kivételt jelent továbbá az elv alól a Biztonsági Tanács által fogantatosított fegyveres rendszabály, amely (már-már paradox módon) az erőszak tilalma érdekében fogantatosított kivételes erőszak: a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához, vagy helyreállításához szükséges fegyveres rendszabályokról az ENSZ BT az Alapokmány 42. cikke alapján dönthet. az önvédelem államok által történő gyakorlása a BT e hatáskörét nem érinti. Végül a harmadik, implicit kivétel az erőszak kategorikus tilalma alól az államon belüli erőszak: az Alapokmány 2. cikke ugyanis csak a nemzetközi érintkezésekre vonatkoztatja az elvet.
Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok	<ul style="list-style-type: none"> - Az ENSZ Alapokmánya (1945), VII. fejezet [LINK] - Az Észak-Atlanti Szerződés (1949) [LINK] - Az ENSZ BT 1368. (2001) számú határozata - Az ENSZ BT 1373. (2001) számú határozata - Nicaragua v. United States [ICJ] Reports, 1986, pp. 14, 94; 76 ILR, pp. 349, 428.]
Vizsgálandó kérdések	<ul style="list-style-type: none"> - Hogyan indokolhatók dogmatikailag az erőszak elve alóli kivételek, és milyen feltételek mellett lehet ezekre hivatkozni? - Ki az önvédelem jogának alanya, ill. kivel szemben érvényesíthető e jog? - Mi a különbség nemzetközi jogi szempontból az államon belüli ill. a nemzetközi összeütközések között?
Irodalom	<ul style="list-style-type: none"> - Kardos Gábor: A nemzetközi jog a hidegháború után. Grotius [LINK] - Lattmann Tamás: A 2001. szeptember 11-i támadások hatása a nemzetközi jognak a fegyveres erő alkalmazására vonatkozó előírásaira. Külügyi Szemle. 2011/3. 105-115. o [LINK] - Pirityi Sándor: Az állam fegyveres önvédelmi joga – az erőalkalmazás jogrendje és etikája. Hadtudomány 2005/1. [LINK] - Varga Attila Ferenc: Az európai kollektív önvédelem helye a nemzetközi jog rendszerében, különös tekintettel az EU kollektív önvédelmi klauzulájára, és annak lehetséges alkalmazási

	körére. Hadtudomány 2010 [LINK]
--	---

4. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának szerepe a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában

A probléma lényege	Az 1945 utáni nemzetközi jogi rendszerben az ENSZ Biztonsági Tanácsa a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának letéteményese – ez a BT létének indoka és működésének célja. E feladatának ellátásához az ENSZ Alapokmány eszközeit is biztosít, amelyek nem fegyveres vagy fegyveres rendszabályok lehetnek. Sajátos módon az ENSZ BT összetétele, és működési szabályai (főként az állandó tagokvétőjoga) jelentősen megnehezítették az intézmény működését, főként a hidegháború időszakában. Kiemelten érdekes kérdés a BT tevékenysége és a humanitárius intervenció kapcsolata.
Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok	<ul style="list-style-type: none"> - Az ENSZ Alapokmánya (1945), VII. fejezet [LINK] - Az ENSZ BT Eljárási Szabályzata [LINK] (angolul) - Az ENSZ BT 678. (1990) számú határozata - Az ENSZ BT 1973. (2011) számú határozata
Vizsgálandó kérdések	<ul style="list-style-type: none"> - Hogyan dönt az ENSZ BT a béke és biztonság veszélyeztetése esetén alkalmazandó rendszabályokról? - Milyen következtetések vonhatók le az ENSZ BT szankciós gyakorlatából? - Szükségessé teszik-e az ENSZ BT reformját a nemzetközi békét fenyegető kihívások?
Irodalom	<ul style="list-style-type: none"> - Blahó András, Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Akadémiai Kiadó, 2014 (II. rész) - Csapó Zsuzsanna: A Biztonsági Tanács szerepvállalása a fegyveres konfliktusok által sújtott gyermekek védelméért folytatott nemzetközi küzdelemben. In: Ádám Antal (szerk.): PhD tanulmányok 8., Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, 2009, 79-99. o. - Cséffai Attila Csaba: A líbiai válság a nemzetközi béke és biztonság nézőpontjából: egy humanitárius intervenció. Közjogi szemle, 2013/1., 58-64. o - Pallos Judit: Az ENSZ BT szankcióinak története Észak-Korea vonatkozásában. Külgazdaság, 2014/9-10. sz. 85-98. o. - Szenes Zoltán: A katonai biztonság reneszánsza. Honvédségi Szemle 2017/2., 3-26. o. [LINK] - Sulyok Gábor: A Biztonsági Tanács reformjának szükségessége: kritikai értékelés. Közjogi Szemle, 2008/3. sz. 6-15. o.

5. Az extraterritorialitást megalapozó körülmények az EJEB gyakorlatában és e joggyakorlat főbb vívmányai

<p><i>A probléma lényege</i></p>	<p>Az emberi jogok extraterritoriális érvényesítése egy olyan probléma, amelyre napjainkban egyre sürgetőbben választ kell találnunk. Különösen igaz ez azért, mert az államok egyre növekvő ütemben avatkoznak be más országok polgárainak életébe, és a beavatkozások gyakran kollízióba kerülnek azok emberi jogaival.</p> <p>Mіндеzek mellett, az Emberi Jogok Európai Bíróságának a gyakorlata a közelmúltban több olyan ítélettel gazdagodott (lásd Al-Skeini ügy, Hirsi-ügy) amelyek felvetik az EJEE extraterritoriális, tehát az EJEE tagállam tényleges földrajzi kiterjedésén kívüli EJEE alkalmazását.</p> <p>Ezzel kapcsolatban, releváns az EJEE 1. cikkében foglalt „joghatóságon belül” kitétel értelmezése, valamint kitekintés az EJEE <i>travaux préparatoires</i>-ra. Fontos továbbá azoknak a körülményeknek a tisztázása, amelyek megléte felveti az extraterritoriális EJEE alkalmazás lehetőségét. A diplomáciai képviselő mint extraterritorialitást megalapozó körülmény ismertetése a M. kontra Dánia ügy bemutatásán <i>keresztül</i>. A katonai jelenlét és a politikai támogatás szintén mint extraterritorialitást megalapozó körülmény elemzése a Loizidou-ügy bemutatásán <i>keresztül</i>. A katonai, politikai és gazdasági befolyás mint extraterritorialitást megalapozó körülmény bemutatása utalva az EJEB Transznisztria és Oroszország elleni kérelmek kapcsán kidolgozott extraterritorialitást megalapozó körülményre. Valamint a tagállamok EJEE-n mint espace juridique-en kívüli eljárása, melyre példa az Öcalan kontra Törökország ügy. Továbbá az EJEE tagállamok nyílt tengeren való eljárásának a szemléltetése a Hirsi és mások kontra Olaszország ügy bemutatásán <i>keresztül</i>. Utolsó extraterritorialitást megalapozó körülményként pedig a nemzetközi szervezetek helyzetének ismertetése kerül sorra, melyek egy EJEE tagállam területén rendelkeznek székhellyel, illetve amelynek az EJEE tagállamok részesei, ehhez kapcsolódóan a releváns Behrami és Saramati ügyek elemzése.</p>
<p><i>Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950) http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf – M. v Denmark (Application No.: 17392/90) http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-1390 – Loizidou v. Turkey (Application No.: 15318/89), 62.pont http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920 – Ilascu and Others v. Moldova and Russia (Application no. 48787/99) http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886 – Öcalan v. Turkey, (Application No.: 46221/99), 61.pont (http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022) – Hirsi Jamaa and Others v. Italy (Application No.:

	<p>27765/09) http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=01-109231)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany and Norway (Application No.: 71412/01, 78166/01), http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=01-80830)
<i>Irodalom</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Kempees, Peter: A systematic guide to the case-law of the European Court of Human Rights (Volume I.) Martinus Nijhoff Publishers, 1996 - Lawson, Rick: Life after Bankovic: On the Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights. In: Commans, Fons- Kamminga, Menno T. (eds.): Extraterritorial Application of Human Rights Treaties. Intersentia, 2004 - Szemesi Sándor: Joghatósági kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. Habilitációs tézisek, 2014 - Lord Dyson, Master of the Rolls, The extraterritorial application of the European Convention on Human Rights: Now on firmer footing, but is it a sound one? For Essex University, 30 January 2014
<i>Vizsgálendő kérdések</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Mit jelent az extraterritorialitás és az EJEB joggyakorlatában milyen körülményekhez kapcsolható e koncepció? - Mi a különbség a katonai jelenlét és a politikai támogatás valamint a katonai, politikai és gazdasági befolyás mint extraterritorialitást megalapozó körülmények között? - Mit jelent az <i>espace juridique</i>, ezzel összefüggésben potenciálisan milyen esetekben kerülhet sor az EJEE alkalmazására az <i>espace juridique-n</i> kívül? - Mi a következménye annak, ha egy nemzetközi szervezet egy EJEE tagállam területén rendelkezik székhellyel az EJEE extraterritoriális alkalmazása tekintetében?

6. Katonai beavatkozás, amely nem éri el az effektív ellenőrzés szintjét: a Banković és mások kontra Belgium és mások ügy

<i>A probléma lényege</i>	<p>Az EJEB extraterritorialitást megalapozó körülményként vizsgálta az olyan katonai beavatkozást, amely nem éri el az effektív ellenőrzés szintjét. A Banković-ügy a Jugoszlávia felbomlását követő szerb-koszovói konfliktushoz kapcsolódik mely a Jugoszlávia elleni légitámadásokban kulminált 1999. március 24-től június 9-ig. A NATO tagállamok légitámadásokat mértek több JSZK-beli hadi és polgári célpontra, amely következtében a Bankovic- ügy kérelmezői,</p>
---------------------------	---

	<p>illetve a hozzátartozóik életüket veszítették.</p> <p>A kérelmezők az EJEB-hez fordultak azt állítva, hogy az EJEE 1. cikke a tizenhét alperes államra egy pozitív, tevőleges kötelezettséget telepít a joghatóság gyakorlása során, amely kötelezettség arányos volt az általuk gyakorolt hatalommal a légitámadások végrehajtása alkalmával.</p> <p>Az EJEB a kérelmet elutasította, döntésében úgy érvelt, hogy a kérelmezők és alperesek közötti kapcsolat nem esik az EJEE 1. cikkében megfogalmazott „joghatóságuk alatt” kitétel alá. Utalva arra, hogy e kitétel értelmezése során elsősorban az <i>interpretatio grammatica</i> a mérvadó, így eredendően a joghatóság földrajzi kiterjedése vehető alapul. Ezzel szemben a JSZK elleni légicsapások, úgy tűnik, nem szolgáltattak elegendő jogalapot ahhoz, hogy azt a joghatósági kapcsolat létesüljön.</p> <p>Az EJEB hangsúlyozta továbbá az alperesek képviselőiben eljáró kormányok álláspontját, miszerint “ha az EJEE megszövegezői az Egyezményt extraterritoriális hatállyal kívánták volna felruházni, akkor az 1949-es Genfi Egyezményekhez hasonló megszövegezést választottak volna.” A Bíróság az EJEE-t az alapjogvédelem regionális eszközének minősítette. Az EJEB e döntése a jogirodalomban a mai napig sokat vitatott.</p>
<p><i>Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950) http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf – Hussein v. Albania, Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Denmark, Estonia, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, the Netherlands, Poland, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Turkey, Ukraine and the United Kingdom (Application No:23276/04) http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72789 – Bankovic and Others v Belgium and Others http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-22099 – Maria Isaak and others v Turkey Application No.: 44587/98 http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77533 – http://www.duhaime.org/LegalDictionary/R/Rationeloci.aspx – http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2001_ENG.pdf (2014.10.02)
<p><i>Irodalom</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – Crawford, James: The International Law Commission's Articles on State Responsibility, introduction, Texts and Commentaries, United Nations International Law Commission, 2002 – Szemesi Sándor: A területi joghatóság gyakorlásának egyes kérdései az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, SZTE, 2014, 501-513. o. [LINK]
<p><i>Vizsgálandó kérdések</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – Mit jelent az ún. Monetary Gold elv, amelyre a Bankovic-ügy alperesei hivatkoztak? – Mit tartalmaz az EJEB által kidolgozott pozitív kötelezettség az EJEE 2. cikkével összefüggésben?

7. Katonai beavatkozás, amely eléri el az effektív ellenőrzés szintjét: Al-Skeini és mások kontra Egyesült Királyság ügy

<p><i>A probléma lényege</i></p>	<p>Az Al-Skeini ügyben hat iraki állampolgár kérelmet nyújtott be az Egyesült Királyság ellen. A kérelmezők úgy tartották, hogy elhunyt hozzátartozóik az Egyesült Királyság joghatósága alatt álltak a meggyilkolásuk pillanatában, továbbá nem került sor hatékony nyomozási eljárás lefolytatására, ezáltal sérültek az EJEE 2. cikkében foglaltak.</p> <p>Az eset Irak 2002-es megszállásához kapcsolódik illetve az azt követő átmeneti hatósághoz amikoris az USA és az Egyesült Királyság a megszállást követően létrehozták az ún. átmeneti hatóságot (Coalition Provisional Authority, azaz CPA). A CPA több decentralizált központból tevődött össze, nevében a hatalmat az Egyesült Királyság gyakorolta Irak déli tartományában (Al-Basrah, Maysan) ahol az atrocitások történtek .</p> <p>Az EJEB ítéletében megállapította, hogy az Egyesült Királyság közhatalmat gyakorolt Irakban a kérdéses időpontban. Az Egyesült Királyság béke és biztonság fenntartásához szükséges intézkedései feltételezték e hatalomgyakorlást, ami a brit hadsereg által valósult meg. A hatalomgyakorlás mint tény, joghatósági kapcsolatot hozott létre az elhunytak és az Egyesült Királyság között az EJEE 1. cikke értelmében. Az EJEE 1. cikkében foglalt joghatóság egy olyan “küszöb” amely elengedhetetlen az érdemi eljárásához, az EJEB leszögezte azt is, hogy a joghatóság alapján véve területi kiterjedésű, noha kivételesen extraterritoriális kiterjedésű olyan joghatósági kapcsok létesítése alkalmával, mint amelyet például létrehozhat az “állam-ügynök elmélet” vagy a “hatékony ellenőrzés” elmélete.</p>
<p><i>Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950) http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf – Al-Skeini and others (Respondents) v. Secretary of State for Defence (Appellant) Al-Skeini and others (Appellants) v. Secretary of State for Defence (Respondent) (Consolidated Appeals) http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200607/ldjudgmt/jd070613/skeini-1.htm – Concurring opinion of Judge Rozakis. Al-Skeini and Others v. The United Kingdom
<p><i>Irodalom</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – Milanovic, Marko, Extraterritorial Application of Human Rights Treaties – Law, Principles, and Policy, Oxford Monographs in International Law, OUP, 2011
<p><i>Vizsgálható kérdések</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – Mit jelent az “állam-ügynök elmélet” és a “hatékony ellenőrzés” elmélete? Hogyan alapozta meg dogmatikailag az EJEB a területen kívüli joghatóságot eltérő tényállások esetén? – Mik a hasonlóságok és az eltérések a Bankovic illetve az Al-Skeini-ügyekben?

8. Az EJEE extraterritorialitás alkalmazását megalapozó körülmények összegzése; kitekintés az EJEB jogfejlesztő gyakorlatára

<i>A probléma lényege</i>	<p>Az EJEE extraterritorialitás alkalmazását megalapozó körülmények megértése igen komplex feladat, emiatt célszerű összefoglalni e körülményeket, amelyek rendszerint az EJEE 1. cikkben foglalt elfogadhatósági küszöb alóli kivételt rögzítik, tágítva ezáltal az EJEE 1. cikkének hatályát.</p> <p>A fentiekhez kapcsolódva fontos szót ejteni az ún. az élőjog koncepcióról mely egy olyan instrumentumnak fogható fel amely "kibékíti" a látszólag összeegyeztethetelen extraterritoriális vetületű joggyakorlatot, Lord Roger szavaival élve, „(...) az EJEB ítéletei nem ugyanazon a nyelven beszélnek.” Az EJEB jogfejlesztő gyakorlatával összefüggésben továbbá fontos szem előtt tartani, hogy, mivel az EJEE célja a szellemiségének a megidézése a szerződés tárgyán és célján keresztül, így a kiterjesztő értelmezés tűnik elfogadhatónak és kézenfekvőnek. Ez egyfajta evolutív jogértelmezést jelent, az EJEB így az Egyezmény szövegének az értelmezés időpontjában fennálló élethelyzetekhez igazítást végzi az értelmezés során.</p> <p>Ez azt jelenti, hogy az EJEB az Egyezmény értelmezése során korábbi döntéseit, esetjogát is felhasználhatja, hozzáigazítva azt napjaink körülményeihez. Ezt a Bíróság a Tyrer-ügyben mondta ki. Az EJEB tehát „előjogot” alkalmaz, hozzáigazítva, pontosítva az EJEE-ben foglalt jogokat és kötelezettségeket a változó világ kihívásaihoz.</p>
<i>Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Ilascu and others v. Moldova and Russia (Application No:48787/99) http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61886 – Tyrer v. United Kingdom (Application No.: 5856/72) http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57587 – Burgos v. Uruguay. Communication No. 52/1979 (http://www.bayefsky.com/pdf/114_uruguay52vws.pdf)
<i>Irodalom</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Szemesi Sándor: Joghatósági kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. Habilitációs tézisek. Debreceni Egyetem, 2014 – Erika Feller, Volker Türk, Frances Nicholson: Refugee Protection in International Law, Cambridge University Press 2003
<i>Vizsgálandó kérdések</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Mi az élőjog koncepció jelentéstartalma? Hogyan kapcsolható ez a joggyakorlati irányzat az evolutív jogértelmezéshez? – Mi alapozza meg dogmatikailag az emberi jogok extraterritoriális védelmét, és milyen ellenérvek fogalmazhatók meg ezzel szemben?

9. A drón-támadások nemzetközi jogi megítélése

<i>A probléma lényege</i>	<p>Az Egyesült Államok a 2000-es évek eleje óta vet be fegyveres pilóta nélküli repülőgépeket, vagy, ahogy a köznyelv nevezi őket drónokat a Közel-Keleten terrorista célpontok megsemmisítésére.</p> <p>A drónok olyan repülőgépek, amelyek fedélzetén nincs jelen az azt irányító</p>
---------------------------	---

pilóta, amely lehetővé teszi a nehezen megközelíthető célpontok elérését a pilóták veszélyeztetése nélkül. Ez az új technikai megoldás a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben sokak szerint „*the only game in town*”, azaz az egyetlen használható eszköz.

A témát a nemzetközi jog vonatkozásában egyrészt a *jus ad bellum* – mint az erőszak alkalmazását kivételesen lehetővé tevő jogalap, illetve *jus in bello*, azaz a humanitárius szempontjából kell vizsgálni. E fejezetben a *jus ad bellum* témakörét érintjük.

A nemzetközi jog *ad bellum* vonatkozásban két helyen sérülhet egy drón-támadás esetén. Egyrészt a drón katonai bevetése sértheti egy adott állam szuverenitását (ENSZ Alapokmány, 2. cikk (1) bek.) és az erőszak tilalmát (ENSZ Alapokmány, 2. cikk (4) bek.). Az erőszak tilalma esetén nem pusztán egy szerződéses szabályról, hanem a nemzetközi jog általános szabályáról beszélhetünk, sőt, *ius cogens*ről is. Az erőszak tilalma csak a fegyveres konfliktusok horizontján értelmezhető, annak más formáit, pl. gazdasági erőszak alkalmazását nem zárja ki.

Az erőszak tilalma és a szuverenitás megsértése alól 3+1 kivételt ismerünk. Egyrészt az ENSZ Biztonsági Tanácsa (a továbbiakban: BT) fegyveres rendszabályokat rendelhet el a nemzetközi béke és biztonság fenntartása, vagy helyreállítása érdekében. Ezen felül az önvédelem jogának egyéni vagy kollektív gyakorlására (ENSZ Alapokmány, 51. cikk) is lehetősége van annak az államnak, amelyet támadás ért. Értelem szerűen nem ütközik továbbá az erőszak tilalmába az államon belüli erőszak sem, amely eléri a fegyveres konfliktusok szintjét, így nem nemzetközi fegyveres konfliktus formájában létezik. A szuverenitás megsértése az adott állam hozzájárulásával elkerülhető.

Az egyik legfontosabb kérdés a *jus ad bellum* legalitás vizsgálatánál, hogy nem állami szereplők, azaz terrorszervezetek ellen alkalmazható-e az önvédelem joga, avagy sem. A 2001. szeptember 11-ei terrortámadások óta sok és sokféle álláspont látott napvilágot ebben a kérdésben, az alábbiakban ezeket foglaljuk össze.

A drón-támadások esetén le kell szögezzük, hogy az Egyesült Államok folyamatosan és visszatérően hivatkozik arra, hogy fegyveres konfliktusban áll az Al-Kaidával mint terrorszervezettel, amibe *önvédelemi jogának gyakorlásával sodródott*.

Az Alapokmány keletkezésétől 2001-ig egyértelmű volt, hogy fegyveres támadást, mint az önvédelem gyakorlásának *sine qua non* feltételét csak állam indíthat, azonban egyes szerzők a nemzetközi terrorizmus térnyerésével ezt igyekeztek megkérdőjelezni. E szerzők hivatkoznak arra, hogy a Nemzetközi Bíróság *Nicaragua-ügyben* hozott ítéletétől függetlenül az Alapokmány nyelvtani értelmezése és a *travaux préparatoires* együttesen sem generál olyan korlátozást, amely kizárná a nem állami szereplőkkel szembeni önvédelmet, amelyhez azonban Nemzetközi Bírósági ítélet lenne szükséges, és eddig ez a testületben csak különvélemény formájában jelent meg.

Ezzel szemben *de lege lata* csak akkor alkalmazható az önvédelem joga nem állami szereplő, azaz terrorszervezet ellen, ha annak tevékenysége betudható

	<p>egy államnak. Erről akkor beszélhetünk, ha egy állam fegyveres csoportokat, bandákat vagy egyéb zsoldosokat, önkénteseket küld, vagy nevében ilyeneket megfelelően súlyos cselekmények elkövetése céljából küldenek, vagy mindebben az államnak komoly része van.</p> <p>Említést érdemel még a <i>vonakodik vagy képtelen</i> elmélet is, amely ugyan nem széleskörben elfogadott a nemzetközi joggal foglalkozó szerzők között, de lehetővé tenné az önvédelem jogára való hivatkozást akkor, ha egy állam vonakodik vagy képtelen saját területéről egy másik állam ellen irányuló támadásokat felszámolni.</p> <p>Vizsgálandó még a szükségesség és arányosság követelménye is. Míg előbbi szerint az ellensapás akkor és addig jogszerű, ameddig az önvédelem jogára hivatkozó államnak objektíve nem volt más lehetősége megállítani az ellene irányuló támadást. Mindez addig teszi jogszerűvé az ellentámadást, ameddig az szükséges a támadás elhárításához. Utóbbi esetében annyit jegyezhetünk meg, hogy nem mutatkozhat aránytalanság az ellensapás és az elszenvedett támadás között.</p> <p>A drón-támadások szempontjából fontos kiemelni még az <i>ún. megelőző önvédelem</i> problematikáját. E körben megkülönböztetünk preventív és preemptív önvédelmet. Míg utóbbi a fegyveres támadás közvetlen bekövetkezése ellen irányuló ellensapásról van szó, amely sok esetben megengedhető, addig előbbi a várt támadások elleni védekezést jelentené, amely azonban kiüresítené az ENSZ rendszerének lényegét.</p> <p><i>De lege lata</i> tehát az önvédelem jogára hivatkozva a drón-csapások csak marginális része tekinthető <i>jus ad bellum</i> jogszerűnek.</p>
<p>Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Az ENSZ BT 1368. (2001) sz. határozata https://daccess-ods.un.org/TMP/7975459.09881592.html - Az ENSZ BT 1373. (2001) sz. határozata https://daccess-ods.un.org/TMP/2689812.18338013.html - ENSZ BT 241. (1967) sz. határozata http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/241(1967) - Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America,) Merits, Judgment, I.C.J. Reports, 1986. http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf - Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I. C. J. Reports, 2003. http://www.icj-cij.org/docket/files/90/9715.pdf - United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran Judgment, I. C. J. Reports, 1980. http://www.icj-cij.org/docket/files/64/6291.pdf
<p>Vizsgálandó kérdések</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Hivatkozhatnak-e az államok az önvédelem jogára nem állami szereplőkkel szemben is? - Lehetőség van-e a megelőző önvédelemre? - A szükségesség és arányosság követelménye érvénysül-e a drón-

	<p>támadásokkal kapcsolatban?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Alkalmazható-e a vonakodik vagy képtelen elmélet?
Irodalom	<ul style="list-style-type: none"> – Bethlehem, Daniel: Self-Defense Against an Imminent or Actual Armed Attack by Nonstate Actors, The American Journal of International Law, Vol. 106. No. 4., 2012 – Bowett, Derek: Self-Defense in International Law, Frederek A. Praeger, 1958. – Bryde, Bruno-Otto: Self Defence in Bernhardt, Rudolf (szerk.): Encyclopedia of Public International Law, Vol, 4., Noth-Holland Publishing Co., 1982 – Green, James A.: The International Court of Justice and Self-Defence in International Law. Hart Publ. 2009 – Kajtár Gábor: A nem állami szereplők elleni önvédelem a nemzetközi jogban, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015

10. A drón-támadások emberi jog megítélése

A probléma lényege	<p>A drón-támadások emberi jogi vetülete a humanitárius jog, mint <i>lex specialis</i> hiányában vizsgálendő. Ez annyit tesz, hogy ha nem fogadjuk el fegyveres konfliktus létezését egy nem-állami szereplő és a drónt küldő állam között, akkor csak és kizárólag az emberi jogok vonatkoznak ezekre a hadműveletekre.</p> <p>Egy drón-program vonatkozásában az emberi jogok extraterritoriális alkalmazása kerül előtérbe, tehát az, hogy az egyes nemzetközi emberi jogi dokumentumok alapján megállapítható-e a drónt küldő állam joghatságra olyan célpontok esetén is, akik nem tartózkodnak a hadműveletet kivitelező állam területén. Közvetetten az is a vizsgálat tárgya tehát hogy a nyújthat-e be keresetet egy ilyen támadásban megsebesült személy, vagy egy elhunyt rokona a vonatkozó emberi jogokkal foglalkozó testületekhez. A drón-támadások leggyakrabban az élethez és emberi méltósághoz, valamint a törvényes bíróhoz való jogot sértik.</p> <p>A legáltalánosabb kötőerővel rendelkező nemzetközi dokumentum, amely a jelenleg drónt használó országokat köti, az a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (a továbbiakban: PPJNE). A PPJNE azoknak a személyeknek biztosítja emberi jogai védelmét, akik a Magas Szerződő felek területén belül tartózkodnak és annak joghatósága alatt állnak. Az Egyesült Államok példának okáért a konjunktív feltétel fennállása miatt utasítja el extraterritoriális erőszak alkalmazásai esetén a célzott személyek emberi jogainak tiszteletben tartását és biztosítását, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy egy 2005-ben az Emberi Jogok Bizottsága által kiadott állásfoglalás egy <i>vagylagos</i> feltételrendszert rendel alkalmazni a PPJNE hatályának megállapításánál.</p> <p>Mіндеzek alapján a drónt küldő ország felelőssége megállapítható, akkor és annyiban, ha joghatósága alá tartozónak tekinthetjük a célzottan likvidált</p>
--------------------	---

személyeket.

Regionális szintéren érdemes megvizsgálni az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: EJEE) és az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménynek (a továbbiakban: EJAE) és ezzel együtt értelmezve az Emberi Jogainak és Kötelességeinek Amerikai Nyilatkozatának extraterritoriális alkalmazhatóságát. Elsőként kiemelendő, hogy az emberi jogokkal foglalkozó különböző testületek döntései és maguk a nemzetközi dokumentumok is a vártnál nagyobb mértékben mutatnak egyezőséget az extraterritoriális hatály tekintetében.

Az EJEE az Európa Tanács égisze alatt létrejött regionális nemzetközi egyezmény amely létrehozta az Emberi Jogok Európai Bíróságát (a továbbiakban: EJEB). Az EJEB gyakorlata egyelőre koránt sem nevezhető egységesnek a drón-támadásokhoz hasonló ügyekben a területen kívüli alkalmazhatósággal kapcsolatban. A *Banković-ügy*ben egy, a volt Jugoszlávia elleni NATO légitámadásban elhunytak kapcsán a testület megállapította, hogy az EJEE csak két esetben alkalmazható extraterritoriálisan, az egyik ilyen a katonai megszállás vagy hozzájárul okán *effektív ellenőrzés* alatt tartott területre, a másik pedig az állam diplomatái vagy konzuli képviselői által gyakorolt joghatóságra vonatkozik. A bombázás a testület szerint nem alapozott meg effektív ellenőrzést a terület felett, így a keresetet elutasította.

Az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága (a továbbiakban EJAB) hasonló tényállás alapján néhány évvel korábban alapvetően más ítéletet hozott. A washingtoni testület előtt fekvő ügyben kubai MIG-29-esek lőttek le nemzetközi légtérben két fegyvertelen polgári repülőgépet. A Bíróság határozatában megállapította a kereset alaposágát arra tekintettel, hogy a jogsérelmet szenvedő fél az azt okozó *rendelkezése és ellenőrzése* alatt állt.

A *rendelkezés és ellenőrzés* valamint az *effektív ellenőrzés* elméletei között alapvetően abban keresendő a különbség, hogy míg a starsbourgi testület megközelítése generálisan területi jellegű, addig az EJAB meghatározott személy vagy szituáció feletti kontroll alapján állapítja meg a joghatóságot. Az EJEB gyakorlata azóta folyamatos fejlődésen ment keresztül, amelyben néhol átvette az amerikai testvér testület érvelését és szempontrendszerét, azonban a legutóbbi ítéletekben még mindig nem egyértelműen megállapítható az extraterritoriális joghatóság ha nem területi alapon vizsgálódunk. Az EJAB gyakorlata azóta folyamatosan konzekvens a fenti kérdésben.

A drón-támadások kapcsán elmondható, hogy a szakirodalom egy része a *Banković-ügy* tényállására vonatkozó hasonlóság miatt szintén nem tartja megállapíthatónak a joghatóságot a drón-csapások esetében sem, azonban a szerzők egy más csoportja a *várakozó joghatóság* elméletére hivatkozva megállapíthatónak gondolják az extraterritoriális alkalmazhatóságot ezekre az esetekre.

Véleményünk szerint az individuálisan kivitelezett csapások, így a drón támadások is, inkább esnek egy állam joghatósága alá egy teljes körű bombázásnál, továbbá az EJAB érvelését átvéve egy szituációs és személyes jellegű joghatósági teszttel az EJEB előtt is meg kellene állnia a keresetnek.

<p>Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok</p>	<ul style="list-style-type: none"> – A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya http://www.menszt.hu/informaciok/emberi_jogok/egyezségokmany_ii – Al-Skeini and others v. United Kingdom (Application no. 55721/07) http://www.refworld.org/pdfid/4e2545502.pdf – Armando Alejandro Jr., Carlos Costa, Mario de la Pena y Pablo Morales v. Republica de Cuba, Case 11.589, Report No. 86/99, OEA/Ser.L/V/II.106 Doc. 3 rev. at 586, 1999. http://hrlibrary.umn.edu/cases/86-99.html – Az Ember Jogainak és Kötelességeinek Amerikai Nyilatkozata https://www.cidh.oas.org/Basicos/English/Basic2.American%20Declaration.htm – Emberi Jogok Amerikaiközi Egyezménye http://www.cidh.org/basicos/english/Basic3.American%20Convention.htm – Emberi Jogok Európai Egyezménye http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf – Franklin Guillermo Aisalla Molina, Ecuador v Colombia, Inter-State Petition IP-02, Inter-Am. Comm'n. H.R., Report No. 112/10, OEA/Ser.L/V/II.140 Doc. 10. http://www.refworld.org/cases,IACHR,4e2d27912.html – Issa and others v. Turkey (Application no. 31821/96) http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-5316&filename=001-5316.pdf&TID=ihgdqbxnf – Öcalan v. Turkey (Application no.46221/99) https://www.unodc.org/tldb/pdf/CASE_OF_OCALAN_v_TURKEY-1.doc – Pad and others v. Turkey (Application no.31821/96) http://echr.ketse.com/doc/60167.00-en-20070628/view/ – Rafael Ferrer-Mazorra et al. v. United States, Report N. 51/01 - Case 9.903, Inter-American Commission on Human Rights (IACHR), 4 April 2001. http://www.refworld.org/cases,IACHR,502cbf872.html
<p>Vizsgálandó kérdések</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Megállapítható-e a drónt küldő állam joghatósága az extraterritoriális célzott likvidálásokra? – Mely jogok sérülhetnek a drón-támadások kapcsán? – Mi a különbség a rendelkezés és ellenőrzés, illetve az effektív ellenőrzés elmélete között?
<p>Irodalom</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Cerna, Christina M.: Out of Bounds? The Approach of the Inter-American System for the promotion and protection of Human Rights to the Extraterritorial Application of Human Rights Law, Center for Human Rights and Global Justice Working Paper, No. 6., 2006. – Cleveland, Sarah H.: Embedded International Law and the Constitution

	<p>Abroad, 110 Columbia Law Review, 225, 2010.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Da Costa, Karen; The Extraterritorial Application of Selected Human Rights Treaties, Martinus Nijhoff Publishers, 2013. – Hathaway, Oona A. és mások: Human Rights abroad: When do Human Rights Treaty Obligations Apply Extraterritorially? 43 Arizona State Law Journal, 389, 2011. – Melzer, Nils: Human Rights Implications of the Usage of Drones and Unmanned Robots in Warfare, Directorate-General for the External Policies of the Union, Directorate B, Policy Department, 2013. – Milanovic, Marko: Al-Skeini and Al-Jedda in Strasbourg, The European Journal of International Law Vol. 23 no. 1, 2012. – Milanovic, Marko: Extraterritorial application of Human Rights Treaties: Law, Principles, and Policy, Oxford University Press, New York, 2011. – Van Schaack, Beth: The United States' Position on the Extraterritorial Application of Human Rights Obligations: Now is the Time of Change, International Law Studies, Vol. 90, 2014. – Wenzel, Nicola: Human Rights, Treaties, Extraterritorial Application and Effects, Oxford Public International Law, 2008.
--	---

11. A célzott likvidálásokra alkalmazandó jogi rezsim

<p>A probléma lényege</p>	<p>Ahhoz, hogy megállapíthassuk a célzott likvidálásokra alkalmazandó jogi rezsimet, először meg kell határoznunk a célzott likvidálás, vagy <i>targeted killing</i> fogalmát és el kell határolnunk azt egyéb hasonló cselekményektől, mint pl. a halálbüntetés vagy az <i>assassination</i>.</p> <p>A célzott likvidálás alatt érőszak olyan halálos alkalmazását értjük, amelyet előre megfontolt szándékkal követnek el és az betudható a nemzetközi jog egy alanyának, azzal a megkötéssel, hogy a célszemély nincs a cselekményt megvalósító őrizetében. A <i>targeted killing</i> esetében a cél egyértelműen a célzott személy halála, amely számos különféle okból valósulhat meg: generális prevenció, elrettentés, a célszemély által jövőben elkövetendő cselekmény megelőzése, vagy bármely más jogilag védett absztrakt érték védelme, vagy meghatározott veszély elleni védekezés. Kulcsfontosságú tehát, hogy maga az ölési cselekmény nem kapcsolódik a célzott személy kombattánsi jellegéhez, hanem az egyénben manifesztálódó fenyegetés elhárítása miatt következik be, még abban az esetben is, ha éppen nem vesz részt az ellenségeskedésben.</p> <p>Bár sok tekintetben megegyeznek, a célzott likvidálás különbözik a halálbüntetéstől, hiszen ekkor az élettől való megfosztás szándéka erősebb. A <i>targeted killing</i> és a halálbüntetés közötti hasonlóságot erősíti, hogy mindegyik esetben az egyén halála a cél, és szintén mások elrettentése, vagy esetleg prevenció szándék is vezetheti a jogalkotót, vagy a büntetés kiszabóját. Fontos különbség viszont, hogy míg a halálbüntetés esetében az élet kioltására jogerős</p>
---------------------------	---

bírói döntés biztosít jogalapot, addig a célzott likvidálás esetében ilyenről semmiképp sem beszélhetünk.

A másik nagy kategória amitől célszerű elhatárolni vizsgált intézményünket, az *assassination*. *Assassination* (a szó eredetét tekintve a 11. és 12. századi muzulmán szektához, az „*aszaszínokhoz*” köthető, akik saját politikai céljaik elérése érdekében magas beosztású személyeket gyilkoltak meg) vagy „merénylet” alatt egy ember megölését értjük, amelyet általában a nemzetközi jog által tilalmazott módon követnek el. Számos esetben politikai okokból elkövetett gyilkosságokra is ezt a fogalmat használjuk. Célszerű megjegyezni, hogy maga az *assassination*, nem generál jogszerűséget, vagy jogellenességet, mivel ez utóbb, mintegy címkeként kerül egy halálos kimenetelű cselekményre. Ennek alapján megállapítható, hogy nem minden illegális ölés *assassination*, de minden „merénylet” illegális ölésnek tekinthető, önmagában annak azonban, hogy valamit *assassination*nek nevezzük, nem lesz semmilyen befolyása a magatartás legalitására, hiszen ezt mindig más normákhoz mérten kell megállapítani.

Míndezek alapján célszerű levonni a megfelelő következtetéseket a korábbi fejezetekben tárgyalt drón-támadások és a *targeted killing* összefüggéseiben. Nyilvánvaló, hogy egy drón-akció esetében halálbüntetésről nem beszélhetünk, hiszen hiányzik a jogerős bírói ítélet, amely elrendeli az célszemély likvidálását. Ennek okán ezek a célzott likvidálás kategóriájába esnek, mivel a drónt küldő állam oldalán a célzott személy halála a legfőbb cél, az általa jelentett fenyegetés elhárítása végett. Végül pedig megállapíthatjuk, hogy *assassination*ról abban az esetben beszélhetünk a drón-támadásokkal összefüggésben, ha az akció elrendelése, vagy kivitelezése valamilyen normába ütközik.

A célzott likvidálásokra vonatkozó joganyag meghatározása nem egyszerű feladat, főleg abból az okból kifolyólag, hogy az ennek eldöntéséhez szükséges jogilag jelentős tények megítélése a mai napig vitatott.

Előjáróban leszögezendő, hogy a *targeted killing*re főszabály szerint az emberi jogok rendszere vonatkozik, azonban egy részük esetében alkalmazhatóvá válik a *jus in bello*, vagyis a nemzetközi humanitárius jog, a háború joga. Természetesen ahhoz, hogy a humanitárius jog alkalmazható legyen, szükséges, hogy fennálljon egy fegyveres konfliktus a célzott likvidálás két oldalán elhelyezkedő csoportok között. Az alkalmazandó jog kiválasztása azért elemi jelentőségű, mert alapvetően eltérő szabályok vonatkoznak az emberi jogi rezsim alatt kivitelezett célzott likvidálásokra, mint az ugyan ilyen körülmények között végrehajtott, de a humanitárius jog alapján megítélendő cselekményekre. Tekintettel arra, hogy utóbbi lényegesen kedvezőbb a kivitelező államok részére, ezért az elmúlt években számos kísérlet született ennek igazolására, amelyet célszerű az Egyesült Államok és az Al-Kaida terrorszervezet közötti ellenségeskedés példáján keresztül bemutatni.

A Bush-adminisztráció óta számos elmélet került napvilágra arra nézve, hogy fegyveres konfliktusról beszélhetünk-e az Al-Kaida és az USA között, azonban ezek közül egy álláspont vált uralkodóvá: a nem nemzetközi fegyveres konfliktus. A nem nemzetközi fegyveres konfliktus fogalmát klasszikusan úgy adhatjuk meg, hogy az államok és nem állami szereplők, vagy csak utóbbiak közötti fegyveres

	<p>összeütközések, amelyek tradicionálisan a területi államhoz köthetők. Nyilvánvalóan egy Egyesült Államok és az Al-Kaida közötti konfliktus messze meghaladja a területi állam kereteit, azonban az ún. „spill over” effektus alkalmazásával a határon átnyúló fegyveres összeütközésekre is alkalmazhatóvá válik e jogi kategória. A fegyveres konfliktus fennállásának természetesen vannak egyéb indikátorai amelyek vizsgálata elengedhetetlen a tényállás megállapításához. Összefoglalva elmondható, hogy jelenleg több nem nemzetközi konfliktus áll fenn az Egyesült Államok és az Al-Kaida között a Közel-Kelet számos államában: Afganisztán, Pakisztán, Jemen és Szomália. Mindez az alkalmazandó jog szempontjából annyit jelent, hogy a célzott likvidálásokra ebben az esetben a nemzetközi humanitárius jog, mint <i>lex specialis</i> válik alkalmazhatóvá.</p>
<p>Releváns jogi normák, ítéletek, egyéb dokumentumok</p>	<ul style="list-style-type: none"> – 1949. évi genfi egyezmények http://www.voroskereszt.hu/az-embler/2017/01/30/309-genfi-egyezmenyek.html – 1977. évi I. kiegészítő jegyzőkönyv http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/0427E059-2A14-450A-8022-A52525A1357B/0/Prot1_hu.pdf – 1977. évi II. kiegészítő jegyzőkönyv http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/90AFC99B-4AC5-4DE7-AE34-D76060AB83F3/0/Prot2_hu.pdf – Hamdan v. Rumsfeld, 548 U.S. 557 (2006) https://supreme.justia.com/cases/federal/us/548/557/ – HCJ 769/02 Public Committee against Torture in Israel v. Government of Israel 2006. http://www.haguejusticeportal.net/Docs/NLP/Israel/Targetted_Killings_Supreme_Court_13-12-2006.pdf – The International Criminal Court in Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Case No. ICC-01/04-01/06-2842, Judgment, 2012. március 14. https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_03942.PDF
<p>Vizsgálandó kérdések</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Mi a célzott likvidálás fogalma? – Hogyan határozható el a célzott likvidálás a halálbüntetéstől és az <i>assassination</i>tól? – Melyik jogi rendszer lesz alkalmazható a célzott likvidálásokra, az emberi jogok rendszere, vagy a nemzetközi humanitárius jog? – Mi fegyveres konfliktus fennállásának joghatása a célzott likvidálásokra alkalmazandó joganyag szempontjából? – Mi az Egyesült Államok és az Al-Kaida terrorszervezet közötti ellenségeskedés nemzetközi jog megítélése?
<p>Irodalom</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Bruhács János: Nemzetközi jog II., Dialóg Campus Kiadó, Budapest Pécs, 2010, 2011. – Kolb, Robert – Hyde, Richard: An Introduction to the International Law of Armed Conflict, Hart Publishing, Oxford, 2008. – Melzer, Nils: Targeted Killing in International Law, Oxford, 2008.

	<ul style="list-style-type: none"> – Otto, Roland: Targeted Killings and International Law, with special respect to Human Rights and International Humanitarian Law, Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht, Vol 230., Springer, Berlin, Heidelberg, 2012. – Pickard, Daniel B.: Legalizing Assassination? Terrorism, the Central Intelligence Agency, and International Law, in 30 Ga. J. Int'l & Comp. L., 2001. – Plaw, Avery – Frickers, Matthew S. – Colon, Carlos R: The Drone Debate – A primer on the U.S. use of unmanned aircraft outside conventional battlefields, Roman & Littlefield, Lanham, Boulder, New York, London, 2016. – Schmitt, Michael N.: State Sponsored Assassination in International and Domestic Law, in 17 Yale J. Int'l L., 1999. – Spillius, Alex: Barack Obama: U.S. Is at War with al-Qaeda, The Telegraph, 2010. január 8. és Lawrence, B. (szerk.): Messages to the World: The Statements of Osama bin Laden, Verso, New York 2005.
--	---

12. Nem állami szereplők emberi jogi felelőssége és a delicta iuris gentium

<p>A problém a lényege</p>	<p>A kurzus témaköréhez kapcsolódik a nem állami szereplők emberi jogi felelősségének kérdése is, különös tekintettel a nem állami fegyveres csoportok, pl. terrrorszervezetek és a társaságok felelősségére.</p> <p>A szakirodalomban jelenleg nem született még konszenzusos megoldás a nem állami szereplők felelősségére vonatkozóan, azonban a magunk részéről a nem állami szereplők emberi jogi felelősségét bizonyos esetekben megállapíthatónak tartjuk. Mindez természetesen függ a nem állami szereplői minőségtől és az eset körülményeitől.</p> <p>Nem állami szereplő alatt számos dolgot érthetünk: magánvállalkozásokat, lázadó fegyveres csoportokat, civil vagy vallási szervezeteket stb. E fejezetben a fegyveres csoportok és magánvállalkozások felelősségével foglalkozunk részletesen.</p> <p>Korábban (és sokan még ma is) azon az állásponton vannak, hogy a fegyveres csoportok emberi jogi felelősségének megállapítása egyszersmind legitimálja azok működését, így az államok általában nem nyitottak erre a megoldásra. Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni az elmúlt évek tapasztalatait a terrrorszervezetek kapcsán; elég, ha csak utalunk az Iszlám Állam, vagy a Boko Haram tevékenységére.</p> <p>Ha elfogadjuk e fegyveres csoportok valamilyen felelősségét, akkor általában az alábbi dichotómiával szembesülünk: az államokra az emberi jogok rendszere, míg a fegyveres csoportokra a nemzetközi humanitárius jog vonatkozik.</p> <p>Ezzel a felfogással alapvetően három probléma van. Egyrészt sok esetben a nemzetközi humanitárius jog alkalmazásához szükséges küszöböt még vagy már el nem érő erőszak esetében az ez idő alatt elkövetett emberi jogsértésekért gyakorlatilag nem tartoznának felelősséggel. Másodszor még akkor is, ha fegyveres konfliktus áll fenn, a háború joga nem képes kezelni számos más súlyos sérelmet, példának okáért a</p>
--	--

	<p>kínzás vagy megalázó büntetések kérdését, vagy a diszkrimináció tilalmát, vagy akár az alapvető egészségügyi szolgáltatásokhoz és oktatáshoz való hozzáférést. Utóbbiakat természetesen csak akkor lehet elvárni, ha a fegyveres csoport adott terület felett olyan hatalmat gyakorol, amely alapján elvárható és kivitelezhető ezeknek a szolgáltatásoknak a nyújtása, illetve a hatalmuk alatt lévő személyek védelme is. Végül harmadrészt az emberi jogi testületek és szervezetek általában az emberi jog jogsértésekről készíthetnek jelentéseket, így a humanitárius jog alkalmazása esetén csak a <i>delicta iuris gentium</i> alapján való személyi felelősségre vonásra lenne lehetőség. A <i>delicta iuris gentium</i> alatt törvényi tényállásokat értünk, amelyek megsértése létrehozza a természetes személyek nemzetközi jogon alapuló büntetőjogi felelősségét (<i>crimes under international</i>) is. E tekintetben érdekes lehet a joghatóság kérdése is, a <i>delicta iuris gentium</i> esetében ugyanis általában ún. univerzális joghatóságról beszélhetünk, amely már Hugo Grotiusnál, a nemzetközi jog atyjánál is megjelent: a németalföldi jogtudós <i>delicta iuris gentium</i>ként definiálta a természetjog és a nemzetek jogának súlyos megsértését, amelyet az államok egyéb érintettség hiányában is üldözhetnek.</p> <p>Míndezek alapján meggyőződésünk, hogy a fegyveres csoportok emberi jogi felelősségre vonása elkerülhetetlen, továbbá az általános joghatóság elve alapján a terrrorszervezetek tagjainak a nemzetközi jogon alapuló büntetőjogi felelősségre vonását bármely állam, vagy nemzetközi büntető testület elláthatja.</p> <p>A magánvállalkozások felelősségénél még ennél is keményebb dióba ütközünk. A 2000-es évek elején az általános elfogadott álláspont ezek emberi jogi felelősségét illetően leegyszerűsítve a következő volt: az államoknak védelmi, a vállalkozásoknak tiszteletben tartási kötelezettsége van és azok, akik sérelmet szenvedtek jóvátételre jogosultak. Ez a tiszteletben tartási kötelezettség sokkal inkább morális volt (és számos szerzőnél ma is) mint jogi kívánalom. Ebben az esetben a jogi személyek a nemzeti joga alapján vonhatók felelősségre az általuk elkövetett jogsértések kapcsán.</p> <p>Míndezzel ellentétesen hat az utóbbi néhány év két fejleménye. Egyrészt az Afrikai Unió 2014-ben létrehozott egy új büntető kamarát az Afrikai Igazságügyi és Emberi Jogi Bíróságon, amely lehetővé teszi magánvállalkozások vád alá helyezését nemzetközi bűncselekmények elkövetésért. Másodikként említhető a Különleges Libanoni Törvényszék, amely szintén megengedte jogi személyek perbe fogását a nemzetközi büntető törvényszék előtt. Jogalkalmazási megoldásként érdekes, hogy a felelősséget a <i>contempt of court</i> vagyis a bíróság megsértése, az az előtt meg nem jelenés váltja ki.</p> <p>Ezek alapján megállapítható, hogy kialakulóban van egy trend a magánvállalkozások nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonása tekintetében, hiszen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy számos társaság sokkal nagyobb hatalmat és befolyást képes gyakorolni, mint bármely más személy. Bár ez a múltban nem mindig volt így, ma ez mindenképp igaz. Ha hihetünk a társadalom fejlődésében e tekintetben mindenképp el kell fogadnunk azt a premisszát, hogy nagy hatalomhoz, nagy felelősség is társul, ezek alapján a következő évek jogalkalmazói és jogalkotói munkája, vélhetőleg további eredmények ér majd el a nem állami szereplők emberi jogi felelősségre vonása terén, akár nemzetközi szinten is.</p>
<p>Releváns jogi</p>	<p>- A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/RS-Eng.pdf</p>

normák, ítéletek, egyéb dokumentumok	<ul style="list-style-type: none"> - Az Afrikai Igazságügyi és Emberi Jogi Bíróság Statútumának 2014-es módosítása http://www.iccnw.org/documents/African_Court_Protocol_-_July_2014.pdf - Mohamad et al v Palestinian Authority et al. 566 US _ (2012) https://www.supremecourt.gov/opinions/11pdf/11-88.pdf - New TV Karma Mohamed Tashin Al Khayat Decision on Interlocutory Appeal Concerning Personal Jurisdiction in Contempt proceedings, STL-14-05/PT/AP/AR126.1, 2014. https://thedovjacobs.files.wordpress.com/2014/10/20141002_f0012_public_ap_dec_on_inteloc_appl_jurisdic_cont_proceed_en_ar_fr_joomla.pdf
Vizsgáló kérdések	<ul style="list-style-type: none"> - Felelősségre vonhatók a nem állami szereplők az emberi jogok megsértésért? - Milyen emberi jogi jogsértésekért felelnek a nem állami szereplők? - Különösen mely nem állami szereplőket érintheti az emberi jogok megsértésének kérdésköre? - Hogyan vonhatók felelősségre <i>delicta iuris gentium</i> alapján fegyveres csoportok tagjai az általuk elkövetett jogsértésekért? - Hogyan alakul a joghatóság kérdése a <i>delicta iuris gentium</i> esetén a nem állami fegyveres csoportok esetében?
Irodalom	<ul style="list-style-type: none"> - Bruhács János: Nemzetközi jog II., Dialóg Campus Kiadó, Budapest Pécs, 2010, 2011. - Clapham, A.: Focusing on Armed Non-State Actors, in Clapham, A. and Gaeta, P. (szerk.), The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict, Oxford 2014. - Clapham, A.: Human Rights Obligations for Non-State-Actors: Where are We Now? In: Doing Peace the Rights Way: Essays in International Law and Relations in Honour of Louise Arbour, Intersentia, 2015. - Rodley, N.: Can Armed Opposition Groups Violate Human Rights? in Mahoney, K.E. - Mahoney, P. (szerk.), Human Rights in the Twenty-first Century, Dordrecht: Nijhoff, 1993. - Ryngaert, C.: Jurisdiction in International Law, Oxford, 2008. - Szalai Anikó: A katonai magánvállalatok részvétele és jogállása a fegyveres konfliktusokban. Föld-rész 2010/1-2., 38-47. o.